

S-a stabilit că la trierea germanilor din localul Liceului Mihai Viteazul, din localul din str. Wilson, etc., va asista domnul secretar de legație Fl. Mironescu ca reprezentant al Ministerului Afacerilor Străine. S-a căzut de acord asupra criteriilor după care se va face trierea și asupra dispozițiilor pentru aducerea în Capitală a personalului Consulatelor Germane din provincie, a germanilor aflați în calitate oficială în țară și a familiilor funcționarilor legațiunei și consulatelor care vor intra cu toții, în grupul de schimb.

(ss.) Eug. Filotti
Ministru Plenipotențiar

3.
VITA A MINISZTERTANÁCS ÜLÉSÉN
AZ ÉSZAK-ERDÉLYI ROMÁN KÖZIGAZGATÁS ÚJJÁSZERVEZÉSÉRŐL

Bukarest, 1944. szeptember 26.

C. Sănătescu tábornok úr, a [Miniszter]Tanács elnöke: „A közigazgatás megszerzése a felszabadult Erdélyben”.

S. Mănuilă úr, államtitkár a Miniszterelnökségen: A törvény a pénteki Minisztertanácsra lett előterjesztve és mivel Maniu elnök úr akkor nem volt jelen, a vitát újra napirendre tűzik egy következő ülésen, ahol ő is jelen lesz.

L. Pătrășcanu úr, államminiszter: A törvényt megvitatták, de csak elvi sikon folyt a vita arról, hogy jó-e vagy sem a felszabadult Erdély kormánybiztosságának a létrehozása. Mi elleneztuk ezt az intézkedést. Ha szeretnék e kérdést újratárgyalni, újra kezdhethetjük a vitát, de ez az elv el lett utasítva. Én a terv elutasítása mellett voltam.

S. Mănuilă úr, államtitkár a Miniszterelnökségen: Brătianu úr azon a véleményen volt, hogy ezt az elvet fenn kell tartani.

C. Sănătescu tábornok úr, a Tanács elnöke: Volt egy belügyminiszteri jelentés is a törvény ellen és én elmondtam, hogy kaptam egy ugyanilyen értelmű átiratot a Nagyvezérkartól.

Gr. Niculescu-Buzești úr, külügyminiszter: Amikor a javaslatot megtették, mindenki mellette volt. Akkor Mănuilă urat megbízták, hogy készítsen egy tervet. Amikor a tervet beterjesztették a Tanács elé, én nem voltam jelen, mert Ófelségénél, a Királynál voltam kihallgatáson.

Gh. Potopeanu tábornok úr, gazdasági- és pénzügyminiszter: A terv áttanulmányozás után került a Tanács elé, a módosításokkal együtt.

L. Pătrășcanu úr, államminiszter: Gondolják, hogy még egyszer meg kell vitatnunk?

A. Aldea tábornok úr, belügyminiszter: Ilie Lazăr urat kormánybiztosnak nevezték ki a hadseregünk mellé.

Iuliu Maniu úr, államminiszter: Ez egy más kérdés. Én beszéltem a hadügyminiszter úrral és közöltem vele: míg Prezan marsall azt mondta, hogy minden parancsnokság mellett legyen egy-egy civil, aki információkat ad Erdély tekintetében, most nálunk is minden fegyveres mellett kell lennie egy személynek, aki tájékoztatást, magyarázatokat és leginkább bizonyos pontosításokat nyújt az illető parancsnoknak, ami az ottani közigazgatást illeti. Egy magyarnak számító községben ne forduljon elő, hogy ennek úgy fogjanak neki, mint a magyarokkal szembeni ügynek. Racoviță tábornok úr volt szíves kijelölni erre a megbízatásra Ilie Lazăr urat. De ez nem Erdély közigazgatásával kapcsolatos kérdés, ez tisztán katonai kérdés.

Minden hadosztályba, amely az elmúlt háború idején Erdélyben tevékenykedett, Prezan marsall kinevezte ezeket az embereket.

Eloolvastam a pénteki ülés vitájáról készült jegyzőkönyvet és őszintén megvallva, nagyon meglepődtem, miként lehet egy ennyire szükséges intézményt ebben a formában megvitatni és elferdíteni.

A javaslat az volt, hogy küldjenek egy kormánybiztost, aki ideiglenesen megszervezi az ottani közigazgatást és az ottani államéleletet, figyelembe véve azon körülményt, hogy Bukarest messze van, az összeköttetés nehéz, telefonok és távírdák nincsenek.

Az elmúlt háború során szerzett tapasztalataim alapján láttam, milyen zűrzavarok keletkeznek, ha a helyszínen nem hoznak gyors és az ottani körülményeknek megfelelő intézkedéseket.

E gondolatot elmondtam és önök mind egyetértettek. Az ötletet teljes egészében elfogadták, ami természetes, mert nem lehet másképp.

A jegyzőkönyvből azonban láttam, hogy itt egy nagyon mélyreható, de nem kevésbé téves vita alakult ki: éspedig azt állítják, hogy itt autonómiáról van szó, egy szeparatista kezdeményezésnek a csírájáról, egyoldalú kormány létrehozásának a szándékáról, hogy itt a kormánybiztos egyfajta külügyminiszter lesz, aki a külfölddel tartja a kapcsolatot, – egyszerűen olyan dolgok, amelyek távol állnak a szándékomtól.

Megtörténhet, hogy abban a törvénytervezetben, egyesek közreműködésével, túl nagy és túl fontos hatáskörök kerültek. Következésképpen e jogköröket le lehet csökkenteni. De az, hogy akadjon valaki, aki azt állítja, miszerint ilyen körülmények között nincs szükség kormánybiztosra, s hogy ez regionalista és szeparatista tendenciákat foglal magában, nagyon elcsodálkoztat: azt jelenti, hogy aki elemezte a tervet vagy nem mélyedt el benne vagy valamilyen előítéletei voltak, mert másképp lehetetlen ilyen következtetésekre jutnia.

Miről van itt szó? Ez olyan kormánybiztosság, amelyet a kormány hoz létre a kormány fennhatósága és irányítása alatt egy meghatározott személyzettel, melyet a kormány nevez ki, mely személyzet azon pártok irányítása alatt fog állni, amelyből a kormány is alakult. Tehát bármilyen visszaélési lehetőség ki van zárva.

Ami lényeges, hogy ez a kormánybiztos a helyszínen hozhat intézkedéseket.

Ha figyelembe vesszük, hogy a kormány egy egyszerű Minisztertanácsi Naplóval, egy miniszteri rendelettel felszámolhatja ezt a kormánybiztosságot, miként fordulhat meg valakinek a fejében az, hogy itt ki tudja milyen dolgokról vagy tervekről van szó, amelyek belevágnak az állam egységes szervezetébe.

Előre láttam, hogy a németek nagy ellenállást fejtenek majd ki Erdélyben, noha sok tábornok támadt.

Én, aki ismerem a körülményeket, bizonyossággal előreláttam ezt a dolgot akkor, amikor azt mondtam, hogy a magyaroknak 18 tartalékos hadosztályuk van, melyeket a Tiszánál tartanak. Én tudtam, mik ezek a hadosztályok és azt is biztosra vettem, hogy Kolozsvár környékén ezek elszántan fognak harcolni. Amit előreláttam, be is következett. A főtisztek nagy része úgy vélte, hogy a mi Kolozsvárunkat pár nap alatt el lehet foglalni.

Azért javasoltam ezt a kormánybiztosságot, hogy ne érjen minket felkészületlenül a Kolozsvárra való bevonulás, mert ott 100 000 magyar van számos intézménnyel, az államélet sok elágazásával, egy bonyolult társadalmi szerkezettel, amilyen az országban nincs máshol csak Temesváron.

Nem mehetünk Kolozsvárt elfoglalni csak szuronnal és ezzel mindennek vége. Mi lesz a prefektúrával, a polgármesteri hivattal, az erdőigazgatósággal, az egész kórházi hálózattal, az egész kisebbségi iskolarendszerrel, a számos templommal? Kolozsváron a román közigazgatás ideje alatt 40.000 román volt, ma viszont csak 5.000 román van, a 100.000-ból a többi magyar, a román nemzet ellensége.⁴⁸⁴

Megengedhetjük-e magunknak, hogy ez a város csak a szuronyokkal menetelő csapatokra számíton, minden közigazgatási jellegű előkészítés nélkül. Higgyék el nekem, hogy ez egy olyan kísérlet, amelyik nem jó. Amikor Erdélyben megalakítottuk a Kormányzótanácsot, már három hónappal azelőtt minden elő volt készítve Kolozsvár városának átvételére. Hogyan? A gyulafehérvári határozatok előtt más gyűlések tartottak, ezek előkészítették és létrehozták a Nemzeti Tanácsot, amely egy kormány volt, s minden szükséges intézkedést meghoztunk annak érdekében, hogy uralni tudjuk a helyi közigazgatási életet. Aztán a Kormányzótanács tagjává lettem. Minden intézkedést meghoztam és minden ember tudta, mit kell tennie a mi közigazgatásunkban. Mindenki tudta, ki lesz a polgármester, ki lesz a prefektus, ki lesz a rendőrfőnök, ki veszi át az egyetem vezetését, ki veszi át az Erdőigazgatóságot stb., hogy a megfelelő pillanatban az egész államélet a mi kezünkben legyen.

Ebből a szempontból nézve én fenntartom, hogy szükség van erre a kormánybiztosra. Rögtön a csapatok bejövetele és a térség elfoglalása után mindenkinek tudnia kell, milyen szerepet kell betöltenie, hogy ne alakulhasson ki ott zűrzavar. Másként nem lehet.

Ugyanígy tettek a magyarok is, amikor Kolozsvárra jöttek: még az utca sarkán álló rendőrök is tudták, mely pontot kell elfoglalniuk annak érdekében, hogy ezzel az előrelátó és együttműködő szervezéssel meglephessék az ottani lakosságot, s elfoglalhassák az összes országos [hatáskörű] hivatalt az ország ezen részén.

Most a hadsereg megy oda. Van elképzelésük, milyen helyzetbe kerül a megyei közigazgatás, amikor nincs egy csendő, amikor nem lehet azonnal beiktatni a hatóságokat a mieink által. Én nem akarom, hogy ebben, a mi nemzeti életünk szempontjából nagyon fontos tartományban zűrzavar keletkezzék. Ez a dolog nem lehetséges.

Mi nem ismerjük valójában, nem ismerjük pontosan hány román van letartóztatva, hány román halt meg, hány románt küldtek el Németországba, így nem

⁴⁸⁴ Kolozsváron 1930-ban az összlakosság 103.840 volt, amelyből román nemzetiségű 37.029, magyar pedig 48.271 volt. 1941-ben az összlakosság 114.984 volt, ebből román nemzetiségű 11.255, magyar pedig 98.502. Forrás: Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. IV. köt (Fehér, Beszterce-Naszód és Kolozs megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között)*. Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, Budapest – Csíkszereda, 2001.

tudjuk, kit használhatunk és kit nem. Mi úgy tudjuk, hogy Hatieganu urat, aki az erdélyi románoknak a magyar kormány által elismert vezetője volt, letartóztatták, arról azonban nincs tudomásunk, hogy él-e még, hogy elvitték-e valahová vagy sem.⁴⁸⁵ Ugyanez történik azon tartomány más román vezetőivel is és én ezért kértem e fő kormánybiztos kinevezését, akinek a helyszínen kell intézkednie, akinek látnia kell, mi a helyzet ott, mivel csak a közelből lehet megismerni a valós helyzetet, s csak így lehet a körülmények által megkövetelt intézkedéseket meg-
hozni.

E megszállásban két hadseregünk vesz részt: egy román s egy orosz, s közülük egyiknek sincs sejtelve arról, hogy mit jelent Kolozsvár és Észak-Erdély többi fontosabb nagyvárosa, nem vesznek tudomást arról, hogy mit jelent Szatmár, mit jelent Nagyvárad, amely ma egy 90.000-es lélekszámú város és a románok mintegy 5.000-en maradtak.⁴⁸⁶

Egyetlen tábornok úr sem erdélyi, egyik sem tud semmit az ország azon részéről. Nem tudom, maradt-e még egyáltalán erdélyi tábornok, mert volt egy törekvés, hogy az erdélyieket kitegyék a hadseregből. Antonescu marsall nem tudta elviselni az erdélyieket. Ez történt az egész hadseregünkkel. Nem tudom, van-e az egész hadseregben még két, három erdélyi tábornok. Tudom, hogy volt egy tűzérési tábornok, akit kitétek a hadseregből.

Tehát a hadseregben olyan emberek vannak, akik nem ismerik a tartomány helyzetét és ezért kértem és kérem a fő kormánybiztos kinevezését. Bukarestből szeretnék intézni az összes közigazgatási kérdést, amikor nincs távírdajuk, amikor nincs telefonjuk, amikor arra sincs lehetőségük, hogy az úton gépkocsival közlekedjenek? Ez a dolog teljesen komolytalan.

Így ítélekem, mert voltam már hasonló helyzetekben. Én az ideiglenes kormányban hadügyminiszter és külügyminiszter voltam Gyulafehérvár előtt, tehát részletesen kellett foglalkoznom ezzel a kérdéssel. Aztán a Kormányzótanácsban voltam, ahol 15 barátommal együtt éjt nappá téve dolgoztunk, hogy bekapcsoljuk ezt a tartományt a közigazgatásba.

El tudtuk végezni ezt a dolgot, mert a helyszínen voltunk és ismertük a helyzetet.

Gondolják, hogy Bukarestből tudnak embereket tenni e tartomány államszervezetébe? Próbálják meg, de csalódní fognak. Ugyanaz fog történni, ami Háromszék és Csík megyében is megtörtént, ahol három napig nem voltak csendőrök, sem prefektusok, sem polgármesterek és amikor jött a szovjet parancsnokság, prefek-

485 Emil Hatieganu a román „kiugrás” utáni napokban hurcolta el a Gestapó Aurel Socollal együtt. Teleki Béla közbenjárására a Gestapo fogságából kiszabadultak, és mindkettőjüket a győri püspöki palotában Apor Vilmos püspök „házi őrizetébe” helyezték. Fogságukból 1945 elején térnek haza Kolozsvárra. Lásd: Mikó Imre 1949. október 25-i levele Balogh Edgárhoz. In: Balázs Sándor: *Mikó Imre – élet- és pályakép. (Kéziratok, dokumentumok 1933–1968.)* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2003. 347.

486 1941-ben Nagyvárad összlakossága 98.621 volt, amelyből 5.104 volt román és 90.715 volt magyar nemzeti-ségű. Ugyanekkor Szatmárnémeti összlakossága 53.406 volt, ebből 3.001 román és 48.766 magyar nemzetiségű volt. Forrás: Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. II. köt. (Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között).* Teleki László Alapítvány – Pro-Print Könyvkiadó, Budapest – Csíkszereda, 1999.

tusnak és polgármesternek magyarokat nevezett ki,⁴⁸⁷ akik piros szalagot tettek a karjukra és kommunistáknak vallották magukat. Így történt Kovásznán, a közigazgatást magyar kommunisták vették át, a község élére álltak, leszerelték az összes románt és felfegyverezve hagyták az összes magyart. Ez nem megengedett dolog. Időben kell intézkednünk.

Be kell fejeznünk egyszer ezt az ádáz központosítást, amely megakadályozta ezen ország természetes fejlődését, amely megtömté a vidéket a közigazgatásban alkalmatlan emberekkel. Azért veszítettük el lelkileg Besszarabiát és Bukovinát. Elvesztettük őket lelkileg, mert a politikusok azért küldtek oda tisztviselőket, hogy azok bizonyos szívességeket tegyenek nekik, a helyi jog, a világ szellemének teljes figyelmen kívül hagyásával, akik számtalan visszaélést követtek el. Ez a dolog így nem mehet tovább.

Ne gondolják Önök, hogy a román kormány a jövőben úgy fog működni, ahogy a múltban működött, mivel most más irányzatok vannak, a világ felébredt, igényesebb.

Az erdélyi románoknak – az ottani őslakos románokról beszélek – nem viselték gondjukat, szegényebbek, mint Nagy-Románia létrehozásának pillanatában.

Az én városomban, bevallhatom, sok értelmiségi volt, akik jelentős anyagi erővel is rendelkeztek, s miután létrejött Nagy-Románia, nagyon kevesen maradtak és ők is anyagi erő nélkül. Ez annak tulajdonítható, hogy a mi közigazgatásunk nem törődött a románok gazdasági érdekeivel. Jöttek a regáti testvérek, akik elárasztották e tartományt és akik semmibe vették a helyi érdekeket.

Nagyváradon az első prefektus egy regáti tiszt volt. Ez így nem mehet tovább.

Az erdélyi kormánybiztosság felállítását célzó tervvel nem áll szándékunkban valamiféle regionalizmus megteremtése. Ebben a demokratikus és előrelátó államszervezetben nem lehet már centralizáló alapon dolgozni, hanem az ország különböző részein élőknek helyi jogos érdekeik alapján.

Vajon mi itt a tartományok számára alkossunk törvényeket, olyan törvényhozással és nem tudom miféle kiigazításokkal, amelyek érinthetik az állam egységét? Márpedig senki sem lelkesedik úgy az állam egységéért, mint mi, akik elvakultságig fanatikusak vagyunk. Bizonyíték erre – ne tévesszék szem elől ezt a dolgot –, hogy mindamellett, hogy az erdélyi, besszarabiai és bukovinai lakosság mélyrehatóan elégedetlen volt a Bukarestből előírt bánásmóddal, s mélyen érintették őt a velük szemben elkövetett igazságtalanságok, sem Erdélyben, sem Besszarabiában, sem Bukovinában nem keletkezett a legkisebb repedés sem a román nemzet egységén; sehol sem kapott hangsúlyt a legkisebb mértékű szeparatista törekvés sem.

Látták, mi történt Csehszlovákiában és Jugoszláviában: az összes tartomány különvált. De azt hiszik, az, hogy nálunk nem történt ilyen, Bukarest, illetve a

487 Háromszék élére Kerekes Béla került ideiglenes főispánnak (öt 1945 januárjában Demeter András váltotta fel), Csík élére pedig Rancz Károly került. Sepsiszentgyörgy polgármestere Kisgyörgy Tamás lett, Csíkszeredéé pedig Bálint Mihály.

bukarestiek érdeme? Nem, az érdem a tartományiaké, akik a végtelenségig fanatikusak a nemzet egységéért.

A jövőben azonban figyelembe kell vennünk e lakosság reális igényeit, nem a minden románban meglévő, s az állam egységének megtartását célzó önzetlenségre alapozva, hanem minden tartomány gazdasági és politikai szükségleteinek kielégítése által is.

Ezt csak a jegyzőkönyvi bejegyzések kapcsán [mondom – a ford. megj.], ahol látom, állandóan szeparatizmusról, kizárólagosságról és elszakadási törekvésekről beszélnek, – ami nem lelhető fel, különösen nem ebben a törvénytervezetben.

Kérem, nekünk a gyulafehérvári nemzetgyűlés által megválasztott Kormányzó-tanácsunk volt. 15-en voltunk ott, akik kézbe vettük Erdély sorsát.

Megválasztott egy 120 fős nagytanács, amely parlamentként ülésezett. És én, a Kormányzótanács elnöke voltam az, aki azon gyűlés, azon Nagy Nemzeti Tanács tapsától kísérvé s a Kormányzótanács jóváhagyásával azt mondtam, hogy mi felszámoljuk a Kormányzótanácsot, felszámoljuk a Nagy [Nemzeti] Tanácsot és véget vetünk ennek a tartományi szervezetnek és kijelentettem, hogy semmiképpen, semmilyen ürügy alatt nem hívhatók semminemű megbeszélésre vagy összejövetelre a Nagy [Nemzeti] Tanács tagjai, pont abból a megfontolásból, hogy a szükségletek kényszere nyomán ne alakulhasson meg egy autonóm testület, mint amilyent itteni királyi dekrétummal hoztak létre Erdélyben és Bánátban.

Főlöszleges intézkedés volt, mert végül is nem jött létre. Való igaz, hogy mi a tartományi érdekeket támogattuk, miszerint a népet a saját emberei igazgassák és vegyék figyelembe az érdekeit, mert ez a kormányzat feladata.

Nem így cselekedtek. Látták, mi történt Besszarábiában és Bukovinában. Erdélyben és a Bánságban egyáltalán semmi nem történt. Most, kérem, Besszarábiában egy nagyon szomorú dolog történt, amelynek nagyon súlyos következménye lett.

Az előző diktatórikus kormányzatok Besszarábiába és Bukovinába dobták a politika klientúrájukat. Saját embereiket tették meg csendőrnek, adminisztrátornak, prefektusnak, szolgabírónak és polgármesternek. Ami még rosszabb volt itt, Besszarábiába és Bukovinába küldték [az embereket], mivel az egyfajta száműzetésnek számított, mint Szibéria. Ha nem viselkedett jól valaki, Besszarábiába küldték; belépett a közigazgatási felügyelő egy irodába és meglátott valakit, aki nem tetszett neki, elküldte Besszarábiába. Erdélybe is küldtek, de ott nehezebb volt, mert az emberek öntudatosabbak voltak.

Amikor jöttek az oroszok, ezek kimentek, amikor viszont újra jöttünk, mi ismét ugyanazokat a silány elemeket küldtük hallatlanul nagy számban. Én láttam azt az embertelen módot, ahogyan ezek a tisztviselők a lakosságot kezelték.

Én több tíz és több száz parlamenti beszédet mondtam, nyilvános összejöveteleket is tartottam, de soha ezekről a dolgokról nem beszéltem. Sok egyéb dologról beszéltem. Miért? Azért, mert nem akartam feltárni az elkövetett hibákat és nem akartam fegyvert adni az ellenfeleink kezébe, a mi kárunkra. De ha megtettem,

tudatosan tettem. Valóban, a budapesti parlamentben idézték azokat a kritikákat, amelyek a bukaresti kormányt érték, de soha senki nem tudott provokálni és hivatkozni egy szavamra sem.

De amikor arról van szó, hogy egy új Romániát, egy új politikai, társadalmi demokráciát és igazságot hozzunk létre, akkor meg kell mondanom, nem lehet már úgy kormányozni a tartományokat, ahogy kormányozták. Először is, nem lehet szó arról, hogy Erdélyt olyan emberek vezessék, akik az első pillanatban elmenekültek onnan és a legrosszabb emléket hagyták maguk után hátra.

Ha odaküldik Önök a rendőrséget, a csendőrséget, azokat, akik Erdélyből jöttek el, akkor azt mondom: nagyon szomorú csalódás fogja Önöket érni, a reakció pedig nagyon súlyos lesz.

Olyan embereket kell odaküldeni, akik ismerik a tartományt, a világot, a szokásokat, olyan embereket, akik rendes emberként ismertek, akár helybeliek, akár itteniek.

Nagyon sok olyan tisztviselő van, akit a Regátból küldtek oda és akik rendeseknek bizonyultak. De láthatják, amikor a Kormányzótanács elnöke voltam, száz és száz tisztviselőt hoztam a Regátból, de hogyan? Megvizsgáltam minden embert; embereket küldtem a helyszínre, hogyan? Milyen jelenségek, milyen viselkedések, milyen felkészültséggel rendelkeznek és milyen vagyona van mindegyiknek, mert olyan személyek kellettek, akik nemcsak az államszervezet vázát alkotják, hanem lelkileg is közelítik magukhoz e tartományt.

Ezért úgy gondoltam, jó, ha van egy kormánybiztos, aki megfelelőképpen kezeli a dolgokat és akinek a hivatalában a megfelelő emberek ülnek, természetesen a miniszter urak jóváhagyásával és természetesen azzal a kikötéssel, hogy mindez megváltoztatható: ha valaki valamilyen rosszat tett, azt leváltják, ahogy azt az illető miniszter gondolja.

Ezek a tendenciák, amelyek az itt lezajlott beszélgetésekből tükröződnek, távol állnak tőlem. Mi ennek az országnak a javát akarjuk; azt akarjuk, hogy lelkileg összeforrjon ez a nemzet. Azt hiszem, e cél érdekében gyorsan kell eljárunk, hogy az államélet gépezetére ne tehessék rá a kezüket a nem megfelelő elemek és Románián visszaterése oda jó benyomást keltsen; – ez feltétlenül szükséges.

Egy bizonyos úr aláírásával ellátott jelentéssel jöttek, amely még hozzátessz valamit, amelynek nincs oly nagy jelentősége.

Ezért azt hiszem uraim, fenn kell tartanunk ezt a nézetet és meg kell hoznunk ezt az intézkedést. Nevezzék ki azt, akit kell, s ha a törvénytervezet túl nagy jogokat irányoz elő, amelyek zavarják Önöket, kérem, húzzanak ki belőlük.

Lássuk például, miként szerepel a külügyminiszter urat érdeklő probléma. A jegyzőkönyvből látom, hogy ezt így magyarázzák: lesz egy önálló külképviselet és Erdélynek külön minisztere lesz. Ki gondolkodhat így?

A külügyminiszter, ha akarja, odaküld egy urat, aki jártas a protokollban és aki fogadni tudja a külföldi vendégeket.

Ez a kérdés egy nagy nemzetközi kérdés. Miután rátesszük a kezünket Kolozsvárra, rá két hétre bizottság bizottság hátán és vendég vendég hátán fog oda menni, hogy megnézze, mi van; miként hagyták a magyarok Kolozsvárt, mit csinálnak ott a románok és természetesen kell ott olyan embereknek lenni, akik szóba tudnak állni velük, információkat tudnak adni nekik, magyarázatokkal tudnak szolgálni, emberek, akik ismerik a nyelvüket.

Márpedig bennünket a magyarok úgy tartottak 20 évig, hogy nem mehettünk ki Erdélyből. A külügyminiszter meggátolta, hogy elmenjek Erdélyből; nem adott útlevelet. Bukarestbe jövet vagy hamis útlevéllel indultam el vagy gyalog. Minden, amit megtehettünk, az volt, hogy csak Ausztriába mehettünk.

Ezért az ottani román társadalom nincs oly jól felfegyverezve, mint az Önök társadalmá. Szükségünk van egy emberre, aki ért a diplomácia dolgaihoz, egy olyan emberre, aki meg tudja értetni magát a vendégekkel, aki ismeri a szokásaikat. És amikor valami jót akarunk tenni, azzal vádolnak minket, hogy egy külügyminisztériumot akarunk létesíteni Erdélyben.

Ezért kérem uraim, ne tétovázzanak egy kormánybiztosnak a legrövidebb időn belüli kinevezésén.

Ha úgy gondolják, hogy valamit meg kell változtatni, változtassák meg a belügyminiszter úrral, de nem az igazgatókkal egyetértésben, mert ezek megszédítenek és olyan jelentéseket készítenek, amelyek az ő szakmai érdekeiket védik.

C. Sănătescu tábornok úr, a Tanács elnöke: Az itt lefolytatott beszélgetés során szóba sem került a regionalizmus kérdése.

Iuliu Maniu úr, államminiszter: Benne van a jegyzőkönyvben.

C. Sănătescu tábornok úr, a Tanács elnöke: Mi más nézőpontból indultunk ki: Ha 1918-ban és 1919-ben oly sok volt a teendő, az a miatt volt, mert előtte más államszervezet létezett. Most azonban csak a mi közigazgatásunk félbeszakadásáról beszélhetünk. Most ugyanabba a közigazgatásba lépünk és már nem szükséges túl fontos intézkedéseket hozni. A megyék és a járások ugyanazok maradnak. Mi az akadálya annak, hogy mindegyik minisztérium a saját szerveit küldje, mint ahogy most elküldenénk a szerveinket Moldvába vagy máshová, ahonnan hiányoztunk.

De pontosan annak az embernek, akit erre a kormánybiztosi állásra neveznének ki, kellene segítséget kérnie a minisztériumoktól. Neki szüksége van adminisztratív személyzetre, csendőrökre, rendőrökre. Ezért indultunk ki ebből a nézőpontból. Nem valami újról van szó, csak egy 3–4 éves megszakításról a mi közigazgatásunk menetében.

Iuliu Maniu úr, államminiszter: Elnök úr, a magyarok nem úgy dolgoznak, mint ahogy mi dolgozunk. Az átadott Erdély részére nekik a közigazgatás teljes váza készen állt.

C. Sănătescu tábornok úr, a Tanács elnöke: Én egy másik javaslattal jövök: miért nem beszélnek meg Önök ezeket a tervezeteket a saját bizottságukban, hogy kidolgozva hozzák őket ide, mi pedig elfogadhassuk? Most Pătrășcanu úr és

Niculescu-Buzești úr ismét készen áll arra, hogy válaszoljon a Maniu úr által állítottakra.

Dr. Gr. Niculescu-Buzești, külügyminiszter: Szót kértem, mert el akarom mondani, hogy én nem vettem részt azokon a megbeszéléseken, amelyekre a Minisztertanácsban került sor e törvénytervezet kapcsán, mert nem lehettem jelen azon a minisztertanács ülésen.

Én egyetértek ezzel a törvénytervezettel, amely alapján felállítanak egy erdélyi kormánybiztosságot, a Iuliu Maniu úr által előadott szempontok miatt. Ha ennek a törvénytervezetnek vannak egyes túlzó rendelkezései, ezeket felül lehet vizsgálni, a vastosabb rendelkezéseket enyhíteni lehet. Ha úgy gondolják, hogy a kormánybiztos jogkörei túl szélesek, azokat lehetőségükben áll módosítani.

Ami a külügyminisztérium képviselőjét illeti, ő nem rendelkezhet más hatáskörrel, mint azzal, hogy megkönnyítse a kapcsolatteremtést a külföldi újságírókkal, a vizsgálóbizottságokkal stb. Így tehát ez az én véleményem e törvénytervezettel kapcsolatban. Azért tartottam szükségesnek ezt a nyilatkozatot megtenni, mivel azon az ülésen, amelyen e tervezet elveit megbeszélték, nem vettem részt.

Az elmondottakból kitűnik, hogy akkor elfogadták egy erdélyi kormánybiztosság létrehozásának ötletét. Mivel akkor nem volt alkalomam felszólalni, kihasználtam ezt a megbeszélést, hogy most fejtsem ki az álláspontomat.

A. Aldea tábornok úr, belügyminiszter: Én vagyok az egyedüli, aki ellene voltam egy erdélyi kormánybiztosság létrehozásának. Én fel merem vállalni tetteim és szavaim következményét. A Fegyverszünet [azaz a fegyverszüneti egyezmény – a ford. megj.] 19. bekezdéséből indultam ki, melynek szövege a következő: „A szövetséges kormányok az Erdéllyel kapcsolatos bécsi döntést semmisnek és érvénytelennek tekintik, s Erdélyt vagy annak nagyobb részét visszaszolgáltatva szeretnék látni, azzal a feltétellel, hogy ez a Békeszerződésben is megerősítést nyerjen.”

Ebből kitűnik, hogy Erdélyt teljes egészében vissza lehet szolgáltatni és előrelátható, hogy a magyarok is tárgyalásokat kezdenek e terület egyes részeiről. Azért elleneztem egy kormánybiztosság megalakítását, hogy ne adjunk e terület közigazgatásának egy megkülönböztető jelleget, tekintetbe véve, hogy az egész csak pár éves megszakítás volt és a román közigazgatás azonnal újból működésbe lép az időlegesen megszakított történelmi láncolat folytatásaként, valamint azért is, mert nem szeretném, hogy már kezdettől független jelleget adjunk [e terület közigazgatásának – a ford. megj.].

Bejárta a sajtót az a nézet és azt az információt kaptam, miszerint Erdélyben egy különálló közigazgatásra törekednének, de soha egy pillanatig nem gondoltam arra, hogy egy tartomány szeparatizmusa személyes érdekből valóra válhatna.

Más megfontolásból is ellene voltam: a Magyarországgal közös határunk bizonyos megyék közepén haladt át, kettéosztva ezeket és ezen megyék egyik fele a főkormánybiztos fennhatósága alá kerülne, míg a másik felét, ami Erdély déli részén található, úgy igazgatnák, ahogy most is.

En nem elleneztem ezt a tervezetet, viszont azt állítottam, hogy a kormánybiztosnak adott megbízások túl nagyok és ezeknek szerényebbeknek kell lenniük, csak a közigazgatás beiktatására kell korlátozódnunk: a prefektus, a polgármester, a nagy- és kishivatalnokok [beiktatására – a ford. megj.], azon hivatalnokokra, akiknek nincs semmiféle politikai befolyásuk. Ami a többi minisztériumot illeti, például a Közoktatási és Kultuszminisztériumot stb., ők küldjenek egy-egy képviselőt a helyszínre az illető minisztériummal kapcsolatos kérdések megoldása végett.

Ez a főköormánybiztos ne tegyen egyebet, csak állítsa fel a hatóságokat, adjon útbaigazításokat arra nézve, miként kell eljárniuk, ennyit és semmit többet. Ezen kérdések tekintetében teljes mértékben egyetérték, ahogy ezt a bemutatott emlékeztetőmben is írtam. A politikai pártok készítettek egy törvénytervezetet, a felelősség azonban a közigazgatásra hárul.

L. Pătrășcanu úr, államminiszter: A minisztertanács határozott a törvénytervezetről, azonban van még ezzel kapcsolatos néhány kifogás.

C. Sănătescu tábornok úr, a Tanács elnöke: Marad, hogy Önök, pártvezetők megegyezzenek.

C. Titel Petrescu úr, államminiszter: Elvileg egyetértettünk.

I. Georgescu, ellenengernagy úr, tengerészeti államtitkár: A határozat marad, ez a minisztertanács által elfogadott elv, csak a részletkérdéseket kell megbeszélni.

C. Sănătescu tábornok úr, a Tanács elnöke: Kérem, egyezzenek meg és mutassák be a Tanácsnak a törvényerejű rendelet tervezetét.

Iuliu Maniu úr, államminiszter: A kormánybiztosnak nemcsak az a feladata, hogy beiktasson bizonyos hivatalnokokat, hanem az is, hogy ellenőrizze őket. Önök túl távol vannak, nincsenek lehetőségeik kapcsolatba lépni az ottani helyi hatóságokkal. Ott egy bonyolult helyzet van, a többi tartományhoz képest teljesen más szociális szerkezet.

A. Aldea tábornok úr, belügyminiszter: Van ott három főfelügyelő, akik ebbe a tartományba mentek, akiknek pontosan az a feladatuk, hogy felügyeljék az államapparátus működési módját, az ott felállított helyi hatóságokat.

C. Sănătescu tábornok úr, a Tanács elnöke: Nem maradt más hátra, mint hogy Önök ezt a kérdést részletesen feldolgozzák és a Minisztertanács elkövetkezendő ülészakánának egyikén a törvénytervezetet bemutassák. [...] ⁴⁸⁸

Román Országos Központi Történelmi Levéltár, a Minisztertanács iratai, jegyzőkönyvek, 2336. fond, 2/1944. csomó, 130.

MELLÉKLET:

[*Este un capitol din stenograma*]

General C. Sănătescu, președintele Consiliului: „*Organizarea administrației din Transilvania eliberată*”.

Dl. S. Mănuilă, subsecretar de stat la Președinția Consiliului: Legea a fost prezentată în ședința de vineri a Consiliului de Miniștri și cum dl. președinte Maniu n-a fost atunci de față, a rămas ca într-o ședință viitoare, în care va fi și d-sa prezent, să se reia din nou discuția.

Dl. L. Pătrășcanu, ministru de stat: Legea s-a discutat, dar nu s-a discutat decât în principiu dacă este bine să se înființeze un comisariat al Ardealului eliberat sau nu. Noi am fost împotriva acestei măsuri. Dacă vreți să puneți chestiunea din nou, putem relua discuția, dar acest principiu a fost respins.

Eu am fost pentru respingerea proiectului.

Dl. S. Mănuilă, subsecretar de stat la Președinția Consiliului: Domnul Brătianu a fost de părere să se mențină acest principiu.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: A fost și un raport al Ministerului de Interne împotriva legii, iar eu v-am spus că în acelaș sens am primit o hârtie de la Marele Stat Major.

Dl. Gr. Niculescu-Buzești, ministrul Afacerilor Străine: Când s-a făcut propunerea, toată lumea a fost pentru. Atunci, dl. Mănuilă a fost însărcinat să facă un proiect. Când a venit proiectul în discuția Consiliului eu n-am fost de față, fiindcă eram la M. S. Regele în audiență.

Dl. general Gh. Potopeanu, ministrul Economiei Naționale și al Finanțelor: Proiectul a fost studiat și apoi a venit în discuția Consiliului, cu amendamentele acestea.

Dl. L. Pătrășcanu, ministru de stat: Credeți că este necesar să-l mai discutăm odată?

Dl. general A. Aldea, ministrul Afacerilor Interne: Dl. Ilie Lazăr a fost numit comisar pe lângă armata noastră.

Dl. Iuliu Maniu, ministru de stat: Aceasta este o altă chestiune. Eu am vorbit cu dl. ministru de război și i-am spus: Câtă vreme mareșalul Prezan a spus că pe lângă fiecare comandament să fie câte un civil care să dea informațiuni în ceea ce privește Ardealul, și cum, la noi, pe lângă fiecare armată, trebuie câte un domn oarecare, care va servi comandanților respectivi cu lămuriri, cu explicații și mai ales cu anumite precizări, în ceea ce privește administrația de acolo. Să nu se întâmple ca într-o comună, socotindu-se că este maghiară, să se înceapă să se facă lucruri acolo, ca față de unguri.

Dl. general Racoviță a avut bunătața să desemneze pentru această însărcinare pe dl. Ilie Lazăr. Dar aceasta nu este o chestiune în legătură cu administrarea Ardealului; este o chestiune pur militară.

La toate diviziile care au operat în Ardeal pe vremea războiului trecut, au fost numiți acești oameni, din partea mareșalului Prezan.

488 A jegyzőkönyv többi részében az államigazgatás megtisztításáról olvashatunk.

Am citit stenograma desbaterilor ședinței de vineri și, drept să vă spun, am rămas foarte mirat, cum poate o instituție așa de necesară, în forma aceasta, să fie dezbătută și deformată.

Propunerea a fost să se trimită un comisar, care să organizeze în mod interimar administrația de acolo și viața de stat de acolo, ținând seama de împrejurarea că Bucureștiul este departe, comunicațiile sunt grele, telefoane nu sunt, telegrame nu sunt.

Din experiența mea din vremea războiului trecut, am văzut ce încurcături ies la iveală, dacă nu se iau la față locului măsuri rezezi și potrivite mediului de acolo.

V-am supus această idee și dvs. ați primit-o cu toții. Ideia ca atare a fost complet acceptată și e natural să fie acceptată, fiindcă nu se poate altfel.

Din stenogramă însă am văzut că aici s-a dezvoltat o discuție foarte profundă, dar nu mai puțin greșită: anume că se afirmă că aici este vorba de o autonomie, de germenii unei acțiuni de separatism, că s-ar vrea să se facă un guvern unilateral, că aici are să fie un comisar și un fel de ministru de externe, care să țină legătura cu străinătatea, – cu un cuvânt, lucruri departe de intențiunea mea.

Se poate întâmpla ca în acel proiect de lege, cu colaborarea unuia și a altuia, să se fi pus atribuțiuni prea mari și prea importante. Se poate, prin urmare, ca aceste atribuții să fie reduse. Dar ca să se găsească cineva care să spună că un comisar în asemenea împrejurări nu este necesar și că se subsumă la aceasta, o tendință de regionalism și de separatism, m-a pus în mare mirare: înseamnă că cel care a analizat proiectul, s-au nu l-a pătruns, sau a avut ceva idei preconcepute, fiindcă altfel este imposibil să se fi ajuns la asemenea concluzii.

Despre ce este vorba aici? Este un comisariat pe care îl înființează guvernul sub autoritatea și îndrumarea guvernului, cu un anumit personal pe care îl numește guvernul, care personal va fi sub controlul partidelor, din care este constituit guvernul. Deci, oricând posibilitate de abuz este exclusă.

Ceea ce este esențial este că acest comisar poate să ia măsuri la față locului.

Dacă vă dați seama că guvernul va putea desființa acest comisariat printr-un simplu jurnal al Consiliului de Miniștri, printr-un ordin ministerial, cum trebuie să-i treacă cuiva prin minte că aici este vorba de cine știe ce lucruri și de planuri care să taie în sistemul unitar al statului.

Am prevăzut că germanii vor dezvolta în Ardeal o mare rezistență, deși am fost combătuți de mulți generali.

Eu care cunosc împrejurările, prevedeam cu certitudine acest lucru atunci când spuneam că ungurii au 18 divizii în rezervă, care sunt ținute pe Tisa. eu știam ce sunt aceste divizii și că cu siguranță, ele vor lupta în regiunea Cluj cu îndârjire. Ceea ce am prevăzut s-a și întâmplat, majoritatea ofițerilor superiori credeau că Clujul nostru va putea fi cucerit în câteva zile.

Am propus acest Comisariat pentru ca să nu ne surprindă intrarea în Cluj nepregătiți, căci acolo sunt 100.000 unguri, cu atâtea instituții, cu multe ramificații

ale vieții de Stat, cu o complicată structură socială cum nu există în țară decât la Timișoara.

Nu putem să mergem să ocupăm Clujul numai cu baioneta și cu aceasta totul s-a terminat. Ce faci cu Prefectura, cu Primăria, cu Direcția Silvică, cu întreg sistemul de spitalizare, cu întreg sistemul de școli minoritare, cu numeroasele biserici? Clujul, în timpul administrației românești avea 40.000 români, iar astăzi sunt numai 5.000 români, restul până la 100.000 sunt unguri, dușmani ai neamului românesc.

Putem noi să lăsăm ca acest oraș să se bizue numai pe trupele care merg cu baioneta, fără niciun fel de pregătire din punct de vedere administrativ? Este o încercare care, – să mă credeți, nu este bună.

Când am făcut Consiliul Dirigent în Ardeal, totul era pregătit cu privire la preluarea orașului Cluj cu trei luni de zile înainte. Cum? Înainte de hotărârile de la Alba Iulia s-au ținut alte adunări care au pregătit și făcut Consiliul Național, care era un guvern și am luat toate măsurile necesare pentru a fi stăpâni pe viața administrativă locală. Pe urmă, am devenit membru în Consiliul Dirigent. Am luat toate măsurile și fiecare om știa ce trebuie să facă în administrația noastră. Fiecare știa cine va fi primar, cine va fi prefect, cine va fi căpitanul poliției, cine va lua conducerea Universității, cine va lua Direcția Silviculturii, etc., pentru ca la momentul oportun întreaga viață de Stat să fie în mâinile noastre.

Din acest punct de vedere eu susțin că este nevoie de acest comisar. Imediat, după intrarea trupelor și ocuparea regiunii, fiecare trebuie să știe ce rol trebuie să îndeplinească, pentru ca să nu se producă acolo un haos. Altfel nu se poate.

Tot așa au făcut și ungurii când au venit în Cluj: până și gardienii, care stau la colț de stradă, știau ce punct anume trebuie să-l ocupe, pentru ca prin această organizare prevăzătoare și solidară să surprindă populația care era acolo, să pună stăpânire pe întreaga funcțiune națională din partea aceea a țării.

Acum merge armata acolo. Vă închipuiți dv. ce situație se creiază administrației din județ, când nu este un jandarm, când nu se pot institui imediat autorități, de către ai noștri. Eu nu vreau să se producă un haos în această regiune foarte importantă pentru viața noastră națională. Acest lucru nu e posibil.

Noi nu știm realmente, nu știm exact câți români sunt arestați, câți români au murit, câți români au fost trimiși în Germania, pentru a putea ști pe cine putem utiliza sau nu. Noi știm că domnul Hațieganu, care a fost conducătorul românilor din Ardeal, recunoscut de guvernul maghiar, a fost arestat, nu știm însă dacă mai trăiește, dacă a fost dus undeva sau nu. Același lucru se întâmplă și cu alți români, conducători, din regiunea aceea și de aceea am cerut să se înființeze acest Înalt Comisar, care trebuie să ia măsuri la față locului, care trebuie să vadă care este situația acolo, căci numai din apropiere poți să cunoști situația reală și să iei măsurile dictate de împrejurări.

Aceste măsuri, acest Înalt Comisar, firește, le va lua cu aprobarea ministerului respectiv. El va lua măsurile trebuitoare dictate de împrejurări.

În această ocupație avem două armate: una română și una rusă și nici una din ele nu are idee de ce este Clujul, și celelalte orașe foarte importante din Ardealul de Nord, nu-și dau seama de ce este Sătmăru, de ce este Oradea, care astăzi este un oraș de 90.000 de locuitori și românii au rămas vreo 5.000.

Nici un domn general nu este ardelean, nici unul nu cunoaște nimic din partea aceea a țării. Nu știu dacă a mai rămas vreun general ardelean, fiindcă a fost a tendință de a scoate pe ardeleni din armată. Mareșalul Antonescu nu suferea să vadă un ardelean. Acest lucru s-a întâmplat cu întreaga noastră armată. Nu știu dacă în întreaga noastră armată mai sunt doi, trei generali ardeleni. Știu că a fost un general de artilerie, care a fost scos din armată.

Deci, în armată sunt oameni care nu cunosc situația regiunii și de aceea am cerut și cer să se înființeze acest Înalt Comisar. Vreți ca din București să aranjați toate chestiunile administrative, când nu aveți telegraf, când nu aveți telefon, când nu aveți posibilitate să mergeți pe drum nici măcar cu automobilul? Acest lucru este absolut neserios.

Judec așa, pentru că am fost în asemenea situații. Eu am fost în guvernul provizoriu ca ministru de Război și ministru de Externe, înainte de Alba Iulia, și ca consecință a trebuit să mă ocup cu amănuntul cu această chestiune. Pe urmă am fost în Consiliul Dirigent și am avut 15 prieteni cu care am lucrat zi și noapte pentru luarea acestei provincii în administrație.

Am putut face acest lucru pentru că eram la fața locului și cunoșteam situația.

Credeți că din București puteți să puneți oameni pentru organismul de stat al acestei provincii? Încercați, dar vă înșelați. Se va produce, cum s-a produs în județul Trei Scaune și Ciuc, același lucru, unde trei zile n-au fost jandarmi, nici prefecti, nici primari și când a venit Comandamentul Sovietic, a pus prefect și primar pe niște maghiari, care și-au pus o bandă roșie la mână și s-au declarat comuniști. Așa s-a întâmplat la Covasna, administrația au luat-o comuniștii unguri, s-au pus în fruntea comunei și au dezarmat pe toți românii și au lăsat înarmați pe toți ungurii. Lucrul acesta nu este permis. Trebuie să luăm măsuri din timp.

Trebuie să terminăm odată cu centralismul feroce care a împiedecat dezvoltarea firească a acestei țări, care a împănă provincia cu oameni nepotrivii pentru administrație. De aceea am pierdut suflătește Basarabia și Bucovina. Le-am pierdut suflătește pentru că oamenii politici au trimis acolo funcționari, să le facă anumite servicii, cu absolută nesocotire a dreptului local, a spiritului lumii, care au făcut nenumărate abuzuri. Lucrul acesta nu se mai poate.

Să nu credeți dv. că guvernul român va merge în viitor așa cum a mers în trecut, pentru că acum sunt alte curente, lumea s-a deșteptat, este mai pretențioasă.

Românii din Ardeal, vorbesc de românii băștinași de acolo, n-au fost îngrijiți, au ieșit mai săraci decât au fost în momentul când s-a făcut România Mare.

În orașul meu, pot să vă mărturisesc, au fost mulți intelectuali, care au avut și o forță materială importantă și după ce s-a făcut România Mare au rămas foarte puțini și aceștia fără forță materială. Acest lucru se datorește faptului că

administrația noastră nu s-a îngrijit de interesele economice ale românilor. Au venit frații din Regat, care au năpădit această regiune și care au nesocotit interesele locale.

În Oradea primul prefect a fost un ofițer din Regat. Aceasta nu se mai poate.

Proiectul acesta de înființarea unui Comisariat în Ardeal n-are intențiunea vreunui regionalism. Nu se mai poate însă lucra pe centralism în această organizare de stat democratică și prevăzătoare, ci pe bază intereselor îndreptățite locale ale celor care se găsesc în diferite părți ale țării.

Noi aici să legiferăm pentru provincii, cu legislații și nu știu ce îndreptări, care ar putea atinge unitatea statului? Ori nimeni nu este mai mult însuflețit pentru unitatea statului decât noi, care suntem fanatici până la orbire. Dovada este – să nu pierdeți din vedere acest lucru – că, cu toate că populația din Transilvania, Basarabia și Bucovina, a fost profund nemulțumită cu tratamentul ordonat din București, a simțit până la os nedreptățile care i s-au făcut, totuși nici în Ardeal, nici în Basarabia nici în Bucovina, n-a fost nici cea mai mică fisură în unitatea neamului românesc; nicăieri nu s-a accentuat cea mai mică tendință de separatism.

Ați văzut ce s-a petrecut în Cehoslovacia și în Iugoslavia: s-au separat toate provinciile. Dar credeți că dacă nu s-a întâmplat așa ceva și la noi, este meritul Bucureștiului și al celor din București? Nu, este meritul acestora din provincii, care sunt până la sfârșit fanatici pentru unitatea națională.

În viitor, va trebui însă să ținem seama de necesitățile reale ale acestei populații, nu întemeindu-ne pe altruismul, pe care îl are fiecare român, de a menține unitatea statului, ci și prin satisfacerea necesităților economice și politice ale fiecărei regiuni.

Aceasta numai ca privire la notele stenografice, unde văd că tot mereu se vorbește se separatism, de exclusivism și de tendință de separare, – ceea ce nu se întâlnește mai ales în acest proiect de lege.

Mă rog, noi am avut Consiliul Dirigent, ales de Adunarea Națională din Alba Iulia. Am fost constituiți acolo 15 oameni, care am luat în mână soarta Ardealului.

S-a ales un mare sfat de 120 oameni, care a ținut ședințe ca un parlament. Și eu, președintele Consiliului dirigent, am fost acela care cu aplauzele acelei adunări, acelui Mare Sfat Național⁴⁸⁹ și cu aprobarea Consiliului Dirigent, am spus că noi desființăm Consiliul Dirigent, desființăm Marele Sfat și punem capăt acestei organizațiuni provinciale și am declarat că, sub nici un motiv, cu nici un pretext, nu pot fi chemați la vreo consfătuire sau vreo adunare membrii Marelui Sfat, tocmai din grija ca, sub presiunea nevoilor, să nu se constituie un corp autonom, cum a fost acela care a fost constituit, cu decret regal de aici, în Ardeal și Banat.

A fost o prevedere superfluă, pentru că nu s-a mai constituit. Este adevărat că noi am susținut interesele provinciale care sunt acelea ca poporul să fie administrat de oamenii săi și ca să fie interesele lor îngrijite, pentru că aceasta este datoria unei guvernări.

489 1918. november 18-tól a Consiliul Național hivatalos megnevezése: Marele Sfat al Națiunii Române.

Nu s-a făcut așa. Ați văzut ce s-a petrecut în Basarabia și în Bucovina. În Ardeal și în Banat nu s-a petrecut absolut nimic. Acum, vă rog, s-a întâmplat în Basarabia un lucru foarte trist, care a avut o urmare foarte grea.

Guvernările anterioare dictatoriale au aruncat în Basarabia și în Bucovina clientela lor politică. Au pus jandarmi, administratori, prefecti, pretori și primari, oameni de ai lor. Ce era mai rău aici, s-a trimis în Basarabia și în Bucovina, fiind că era acolo, ca un fel de exil, ca în Siberia. Nu se purta bine cineva, era trimis în Basarabia; intra un inspector administrativ într-o cameră și vedea pe cineva care nu-i plăcea, îl trimitea în Basarabia. S-a trimis și în Ardeal, dar acolo a fost mai greu, fiindcă lumea era mai conștientă.

Cînd au venit rușii, aceștia au ieșit, iar cînd am venit din nou, noi am trimis iarăși aceleași elemente care au fost păcătoase într-un număr ne mai pomenit. Eu am văzut modul inuman cum acești funcționari au tratat populația.

Eu am ținut zeci și sute de discursuri parlamentare și am ținut și adunări în public, dar eu niciodată despre aceset lucruri n-am vorbit. Am vorbit de multe alte lucruri. Pentru ce? Pentru că nu vream să descopăr greșelile care se fac și nu vream să dau arme în mîna adversarilor noștri, în contra noastră. Dar dacă am făcut-o, am făcut-o conștient. Într-adevăr, în parlamentul de la Budapesta, s-au citat criticile care s-au făcut în contra guvernului de la București, dar niciodată nu s-a putut cita și nimeni nu s-a putut provoca la vreun cuvînt al meu.

Dar cînd este vorba să facem o Romînie nouă, o democrație nouă, politică, socială și dreptate, atunci trebuie să spun că nu mai merge să fie guvernate provinciile cum au fost guvernate.

Mai întîi, nu este vorba să mai fie administrat Ardealul cu oameni, care la primul moment, au fugit de acolo și care au lăsat acolo cea mai proastă amintire.

Dacă veți trimite dvs. acolo poliția, jandarmii, pe cei care au venit din Ardeal, atunci că spun: dvs. veți avea o decepție foarte tristă, iar reacțiunea va fi foarte gravă.

Trebuie să fie trimiși acolo, oameni care cunosc provincia, lumea, obiceiurile, oameni care sunt cunoscuți ca oameni de treabă, fie de acolo, fie de aici.

Sunt foarte mulți funcționari, care au fost trimiși din Regat și care s-au dovedit de treabă. Dar, vedeți dvs., cînd am fost președintele Consiliului Dirigent am adus sute și sute de funcționari din vechiul Regat, dar cum? Am examinat pe fiecare om; am trimis oameni la fața locului să facă rapoarte de ce purtare are, ce pregătire are, și ce avere are fiecare, pentru că trebuiau să vie oameni, care nu numai să facă scheletul organismului de stat, ci să-și apropie sufletește provincia de ei.

De aceea, am crezut că este bine să fie un comisar, care să mînuiască lucrurile cum trebuie și să aibe în oficiile lui oameni potriviți, firește cu aprobarea domnilor miniștri și firește cu sancțiunea că toate acestea pot fi schimbate: cînd cineva a făcut ceva rău, el este schimbat, așa cum crede ministrul respectiv.

Tendințele acestea, care se oglindesc din conversațiile care au fost aici, sunt departe de mine. Noi vrem binele acestei țări; vrem să se închege sufletește această națiune. Cred că, în acest scop, trebuie să se procedeze repede, ca să nu pună mîna

elemente nepotrivite pe mecanismul vieții de stat, iar revenirea Romîniei acolo să facă impresie bună; – este neapărat necesar acest lucru.

Ați venit cu un raport iscălit de cutare sau cutare domn, care mai adaugă ceva, care n-are importanță așa de mare.

De aceea, cred, domnilor, că trebuie să menținem această idee și să luăm această măsură. Numiți pe cine trebuie și dacă în proiectul de lege sunt prevăzute prea multe puteri, care vă jenează, vă rog să tăiați din ele.

Iată de pildă cum este prezentată chestiunea care interesează pe dl. ministru de Externe. Văd din stenogramă că aceasta se explică așa: că va fi o reprezentanță externă separată și că Ardealul va avea un ministru separat. Cine poate să gîndească așa?

Ministrul de Externe, dacă vrea, trimite acolo un domn, care este obicinuit cu protocolul și care poate să primească pe oaspeții străini.

Chestiunea aceasta este o mare chestiune internațională. După ce vom pune mîna pe Cluj, peste două săptămîni, comisii peste comisii și oaspeți peste oaspeți vor veni acolo, ca să vadă ce este; cum au lăsat ungiurii Clujul; ce fac romîni acolo, și firește că trebuie să fie acolo oameni care să știe să stea de vorbă cu ei, să le dea informații și să le explice, oameni care să le cunoască limba.

Ori, pe noi ungiurii ne-au ținut timp de 20 de ani de n-am ieșit din Ardeal. Mă oprea Ministrul de Externe să plec din Transilvania; nu-mi dădea pașaport. Cînd veneam la București, plecam sau cu pașaport fals, sau veneam pe jos. Tot ce puteam face era să mergem numai în Austria.

De aceea, societatea românească de acolo nu este așa de bine înarmată ca societatea dvs. Ne trebuie un om care să priceapă lucrurile diplomatice, un om care să se înțeleagă su oaspeții, care să le știe obiceiurile.

Și cînd vrem să facem ceva bun, suntem învinuiți că vrem să facem un Minister de Externe în Ardeal.

De aceea, vă rog, domnilor, nu ezitați la numirea unui comisar cît se poate de repede.

Dacă credeți că ceva trebuie schimbat, schimbați, de acord cu dl. Ministru de Interne, dar nu cu directori, pentru că aceștia vă seduc și vă fac rapoarte care apără interesele lor de breaslă.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: În discuția care a fost aici nici nu s-a pus chestiunea de regionalism.

Dl. Iuliu Maniu, ministru de stat: Este în stenogramă.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Noi am pornit de la alt punct de vedere: Dacă în 1918 și 1919 au fost atâtea de făcut, a fost din pricină că înainte fusese o altă organizație de stat. Acum însă, a fost numai o întrerupere de administrație a noastră. Acum intrăm în aceeași administrație și nu mai este nevoie să luăm măsuri prea importante. Județele rămân aceleași, plășile rămân aceleași. Care ar fi greutatea, ca fiecare minister să-și trimeată organele lui, ca și cum am trimite organele noastre acum în Moldova sau în altă parte, de unde am lipsit.

Dar chiar omul care ar fi numit în acest post de comisar, ar trebui să ceară ajutoare de la ministere. El are nevoie de personal administrativ, de jandarmi, de polițiști. De aceea, am plecat noi de la acest punct de vedere. Nu este vorba de ceva nou, ci de o întrerupere de 3-4 ani în mersul administrației noastre.

Dl. Iuliu Maniu, ministru de stat: Domnule președinte, ungerii nu lucrează, așa cum lucrăm noi. Ei au avut absolut toată armătura administrativă gata, pentru Ardealul cedat.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Eu vin cu o altă propunere: de ce nu discutați dvs. aceste proiecte în comitetul dvs., ca să veniți cu ele gata aci iar noi să le acceptăm? Acum, din nou, și dl. Pătrășcanu și dl. Niculescu Buzești sunt gata să răspundă la cele afirmate de dl. Maniu.

Dr. Gr. Niculescu-Buzești, ministrul Afacerilor Străine: Am cerut cuvântul, pentru că vreau să vă spun că eu nu am participat la discuțiile care au avut loc în Consiliul de Miniștri cu privire la acest proiect de lege, pentru că n-am putut să iau parte la acea ședință a Consiliului de Miniștri.

Eu sunt de acord cu acest proiect de lege, prin care să înființeze un Comisariat pentru Ardeal, pentru toate considerațiile expuse de domnul Iuliu Maniu. Dacă acest proiect de lege are unele dispozițiuni excesive, ele pot fi revizuite, dispozițiunile mai groase pot fi atenuate. Dacă credeți că sunt prea mari atribuțiunile comisarului, atunci puteți să le modificați.

În ceea ce privește delegatul ministerului de Externe el nu poate să aibă altă atribuțiune decât aceea de a facilita contactul cu gazetarii străini, cu comisiile de anchetă, etc. Așa încât, acesta este punctul meu de vedere asupra acestui proiect de lege. Am ținut să fac această declarațiune, pentru că la Consiliul în care s-a discutat principiile acestui proiect nu am luat parte.

Din cele discutate reiese că atunci s-a acceptat ideea înființării unui Comisariat pentru Ardeal. Pentru că n-am avut ocazia să spun cuvântul atunci, am profitat de această discuțiune, pentru a-mi expune punctul meu de vedere acum.

Dl. general A. Aldea, ministrul Afacerilor Interne: Eu sunt singurul care am fost contra înființării unui Comisariat în Ardeal. Eu am curajul răspunderii faptelor și vorbelor mele. Am ponit de la art. 19 din Armistițiu, care are următorul text: „Guvernele Aliate socotesc arbitrajul de la Viena, privitor la Transilvania, ca nul și neavenit și doresc să vadă Transilvania sau cea mai mare a acestui teritoriu restituit, cu condiția de a fi confirmat la Tratatul de Pace”.

De aici reiese că Transilvania poate să fie restituită în întregime și se întrevede că ungerii ar putea să înceapă și ei negocieri asupra unei părți din acest teritoriu. M-am opus la înființarea unui comisariat pentru a nu da un caracter distinct administrației din acest teritoriu, considerând că totul a fost numai o întrerupere de câțiva ani și că administrația românească reintră imediat în funcțiune ca o continuitate a firului istoric întrerupt vremelnic, aceasta și pentru considerațiunea că nu aș vrea să se dea un caracter independent de la început. S-a vânturat ideea prin presă și mi-a parvenit informațiunea că s-ar urmări în Transilvania o

administrație separată, dar nu m-am gândit nici un moment că s-ar putea realiza într-un interes personal acest separatism al unei provincii.

M-am opus și din alte considerente: granița noastră cu Ungaria a trecut prin mijlocul unor județe, dispărându-le în două și ar fi într-o parte a acestor județe sub autoritatea comisarului înalt și cealaltă jumătate, care se găsește în partea de Sud a Ardealului, să fie administrată așa cum știm că sunt administrate.

Eu n-am fost contra acestui proiect, însă am susținut că aceste însărcinări, care sunt date comisarului, sunt prea mari și că ele trebuie să fie mai modeste, să se reducă numai la instalarea administrației: a prefectului, a primarului, a funcționarilor mari și mici, a funcționarilor care n-au nici un fel de influență politică. În ceea ce privește celelalte departamente, cum ar fi: Departamentul Instrucțiunilor Publice și al Cultelor, etc., ele să trimită câte un delegat la fața locului, pentru rezolvarea chestiunilor în legătură cu departamentul respectiv.

Acest Înalt Comisar să nu facă altceva decât instalarea autorităților, să dea indicații de modul cum trebuie să se procedeze, atât și nimic mai mult. Asupra acestei chestiuni sunt absolut de acord, așa după cum am scris și în memoriul pe care l-am prezentat. Partidele politice au făcut un proiect de lege însă oricât, răspunderea rămâne a administrației.

Dl. L. Pătrășcanu, ministru de stat: Consiliul de Miniștri a hotărât asupra acestui proiect de lege, sunt însă unele obiecțiuni de făcut cu privire la el.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Rămâne ca dv., șefii de partide, să vă puneți de acord.

Dl. C. Titel Petrescu, ministru de stat: În principiu, am căzut de acord.

Dl. vice-amiral I. Georgescu, subsecretar de stat al marinei: Hotărîrea rămâne, este un principiu câștigat, admis de Consiliul de Miniștri, trebuie discutate numai modalitățile de detaliu.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Vă rog să vă puneți de acord, și să prezentați Consiliului proiectul de decret lege.

Dl. Iuliu Maniu, ministru de stat: Comisarul n-are numai îndatorirea de a instala anumiți funcționari, dar de ai și controla. Dv. sunteți prea depărtați, n-aveți posibilități de a intra în contact cu autoritățile locale de acolo. Acolo este o situațiune încurcată, o structură socială cu totul alta decât în celelalte regiuni.

Dl. general A. Aldea, ministrul Afacerilor Interne: Sunt acolo trei inspectori generali, care au plecat în această regiune, care au tocmai această atribuțiune de a supraveghea modul de funcționare a aparatului de stat, a autorităților locale ce au fost instituite acolo.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Rămâne ca această chestiune s-o tranșați dv. și să prezentați proiectul de lege Consiliului de Miniștri într-una din ședințele viitoare.